

BYLO, NEBYLO?

O K O M U N I S T I C K Ý C H Č A S E C H

P Ř Í B Ě H Y B E Z P R Á V Í

© Člověk v tísni, o. p. s.
Všechna práva vyhrazena
ISBN: 978-80-7591-029-5

ZASLOUŽENÝ ODPOČINEK PRO KAŽDÉHO PRACUJÍCÍHO?

📷 Lubomír Kotek

Dráty, symbol nesvobody v zemích sovětského impéria. Slavnou zelenou oponu mezi Západem a Východem představovala ve skutečnosti v Československu soustava plotů, přičemž v letech 1953–1964 byl jeden z nich pod vysokým napětím. Ploty nesloužily jako obrana hranic proti vnějšímu ohrožení – v první řadě měly zabránit obyvatelům země v útěku ze „socialistického ráje“. Proto se mnoha lidem jevila ČSSR jako velký koncentrační tábor.

ZASLOUŽENÝ ODPOČINEK PRO KAŽDÉHO PRACUJÍCÍHO?

Jak jsme již nastínili, pro socialistickou každodennost bylo příznačné, že občan-pracující měl za všech okolností omezenou svobodu volby. Stát zasahoval do individuálních životů ve všech směrech, a to se týkalo též trávení volného času, zvláště pak delší dovolené. Člověk si tedy mohl vybrat, co bude dělat například v létě – vybíral si však z předem daného rejstříku povolených možností.

Pokud si občan ČSSR dokázal našetřit dost peněz, mohl bez větších obtíží vycestovat na rekreaci do ostatních sovětských „kolonií“: do Rumunska a Bulharska, Polska, NDR a Maďarska, ale také třeba do Gruzie a na Krym nebo na Kubu. Pokud chtěl vyjet na Západ (za tzv. železnou oponu) nebo i do někdejší Jugoslávie (dnes Chorvatska, Slovinska a dalších republik), musel absolvovat komplikovanou úřední proceduru s nejistým výsledkem. Podmínkou vycestování do „nepřátelské kapitalistické ciziny“ byl tzv. devizový příslib, který vydávala Státní banka Československá a jenž představoval jediný legální způsob, jak nakoupit za koruny ve velmi omezeném množství západní měny. K devizovému příslibu však socialistický člověk potřeboval ještě další povolení, tzv. výjezdní doložku. Bez doložky, vyznačené v cestovním pase, nesměl jet nikam; získat ji znamenalo projít byrokratickým martyriem

a obstarat si množství razítek a kladných vyjádření – od výboru KSČ na pracovišti, od ředitele podniku či školy, od uličního výboru KSČ atd. Žadatel ani tak neměl jistotu, že doložku dostane, protože o ní jako poslední instance rozhodovalo speciální oddělení bezpečnosti. Zamítnutí bylo daleko častější než schválení, a i když občan povolení obdržel, mohli ho ještě pořád na hranicích zastavit, usoudil-li třeba nějaký politický pracovník z jeho podniku, že se cestovatel chystá emigrovat (v letech 1968–1989 uprchly ze země za svobodou tisíce lidí). Pak ho čekalo vyšetřování, zda nehodlal spáchat trestný čin nedovoleného opuštění republiky.

To všechno umožňovalo státní moci tlačit obyvatele ke zdi: „Chceš potvrzení? Tak drž hubu a krok.“ Každý úřední souhlas totiž v ČSSR představoval jakýsi akt milosti, výsadu. Čím lepší kontakty člověk na nejrůznějších komunistických úřadech a odděleních měl, čím víc se zapsal jako „spolehlivý“, tím větší měl šanci dostat se „za dráty“ a třeba se potkat s příbuznými žijícími v emigraci. Ovšem výjezd úplné rodiny na Západ se podařil jen v případech výjimečných, a to i v druhé polovině osmdesátých let minulého století, kdy se podmínky vycestování poněkud uvolnily: stát většinou držel některé členy doma jako rukojmí.

Peníze na zahraniční rekreaci našetřila většina obyvatel ČSSR jen párkrát za život, a jestliže nevlastnili nemovitost na venkově nebo tam neměli příbuzné, nezbylo jim nic jiného než strávit dovolenou, ať už zimní či letní, na odborové rekreaci nebo v podnikové chatě. Většina socialistických podniků a institucí disponovala jednou i více rekreačními chatami, vždy řádově pro desítky osob, někdy však i obřimi ubytovnamy. Hlavním organizátorem „rekreace pracujících“ bylo Revoluční odborové hnutí (ROH). Tato „odborářská organizace“, založená v roce 1945 (ve skutečnosti jeden z nástrojů pro ovládnutí zaměstnanců), přidělovala poukazy na rekreaci v desítkách zařízeních, jimž se říkalo zotavovny. Rekreace pro dospělé, případně pro rodiny s dětmi, byly organizovány de facto jako školy v přírodě – kolektivní trávení volného času organizovali speciální referenti, a když měli lidé smůlu a v této roli se vyskytl komunistický snaživec, museli absolvovat úmorné „společné programy“, zhusta v socialistickém duchu. Jistě, nebylo to tak vždycky, například v podnikových chatách byla atmosféra uvolněnější. Co ale platilo stoprocentně? Občan byl na kolektivní rekreaci pod dohledem kolegů a cizích lidí, musel „zapadnout do kolektivu“, přizpůsobovat se.

Nejspíš i proto vznikl za normalizace český chatařský a chalupářský fenomén. Člověk přirozeně touží po soukromí a zároveň chce vytvářet něco „svého“, mít vlastní svět. Pro zapálené poválečné revoluční komunisty byla taková tendence nepřijatelná, ale nedemokratický režim, který vládl v letech 1969–1989, na nějakou revolučnost zcela rezignoval, potřeboval se především udržet u moci bez větších společenských rozbrojů. Po sovětské okupaci v srpnu 1968 kolaborantští funkcionáři KSČ dobře věděli, že společnost už žádné komunistické ideje vyznávat nebude, že ji nemohou nadchnout, ale mohou s ní uzavřít jakousi nepsanou dohodu. Budování chalup a chat (opět v případě těch, kdo si to mohli finančně dovolit) bylo tedy povoleno, lidé se stáhli do soukromí, věnovali se tomu jedinému, co vlastnili, bralo jim to všechnen čas a nestarali se pak o veřejnou sféru.

Moc jiných možností, jak trávit delší volný čas, už občan ČSSR neměl. Mohl sportovat, oddávat se finančně nenáročným koníčkům, jet pod stan do kempu u rybníka nebo se třeba věnovat trampingu (i když trampy „esenbáci“ a jejich pomocní strážníci pronásledovali, byť v různých dobách s různou intenzitou). A to bylo tak všechno.

ZASLOUŽENÝ ODPOČINEK
PRO KAŽDÉHO PRACUJÍCÍHO?

JSNS.CZ

JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH

Člověk v tísni, o.p.s.

Šafaříkova 24, 120 00 Praha 2

www.jsns.cz

email: jsns@jsns.cz

**PŘÍBĚHY
BEZPRÁVÍ**

Státní
fond
kinematografie

nadační fond avast

LEPŠÍ ŠKOLA
PRO VŠECHNY

PRA
PRA
PRA
GUE
GA
G

 epp
group
in the european parliament

Jan Barta   Ondřej Fryc   Libor Winkler   Hana Dvořáková

Autoři textů:

Adam Drda, Karel Strachota

Texty byly poprvé vydány v roce 2016 v publikaci Komunismus v srdci Evropy za finanční podpory Evropské lidové strany

Na přípravě publikace se dále podílely:

Terezie Kolářková, Tereza Pelechová, Radka Prošková, Kateřina Saparová, Linda Šilingerová, Ivana Vránková, Kateřina Majdiaková

Autorky a autoři fotografií:

Karel Cudlín, Jaromír Čejka, Lubomír Kotek, Dana Kyndrová, Tomki Němec, Jindřich Štreit

Jazyková úprava:

Lenka Potužníková

Grafická úprava a sazba:

>o< Mowshe

Rok vydání: 2019

ISBN: 978-80-7591-029-5

© Člověk v tísni, o. p. s.

Všechna práva vyhrazena